

УДК 347.278

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-1-37>

Полятикіна Л.І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Сумського національного аграрного університету*

Poliatykina Larysa

Sumy National Agrarian University

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБЛІКУ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF FUNCTIONING OF INCOME AND COST ACCOUNTING OF MAIN ACTIVITY

АНОТАЦІЯ

У процесі дослідження зазначено, що узагальнюючим фінансовим результатом господарської діяльності підприємств є прибуток або збиток. Визначають результати діяльності підприємства, порівнюючи доходи звітного періоду з витратами, понесеними для одержання цих доходів. З'ясовано, що нинішні умови України зумовлюють необхідність створення економічних інститутів, які регулюють взаємовідносини різних суб'єктів підприємницької діяльності. Досліджено важливість указаних процесів для сільського господарства. У них відбулися докорінні зміни. Проаналізовано економічні показники діяльності підприємства та встановлено, що в нинішніх умовах ринкової економіки основу економічного розвитку будь-якого підприємства становить прибуток. Він є найважливішим показником для оцінки виробничої і фінансової діяльності підприємства, а також основним показником ефективності роботи підприємства, джерелом його діяльності. Не менш важливу роль відіграють і витрати, які виникають у результаті діяльності підприємства.

Ключові слова: дохід, прибуток, результати, підприємство, економічний розвиток, витрати, виручка.

АННОТАЦИЯ

В процессе исследования отмечено, что обобщающим финансовым результатом хозяйственной деятельности предприятия является прибыль или убыток. Определяют результаты деятельности предприятия, сравнивая доходы отчетного периода с расходами, понесенными для получения этих доходов. Выяснено, что нынешние условия Украины обуславливают необходимость создания экономических институтов, регулирующих взаимоотношения различных субъектов предпринимательской деятельности. Исследована важность указанных процессов для сельского хозяйства. В них произошли коренные изменения. Проанализированы экономические показатели деятельности предприятия и установлено, что в нынешних условиях рыночной экономики основу экономического развития любого предприятия составляет прибыль. Она является важнейшим показателем для оценки производственной и финансовой деятельности предприятия, а также основным показателем эффективности работы предприятия, источником его деятельности. Не менее важную роль играют и расходы, возникающие в результате деятельности предприятия.

Ключевые слова: доход, прибыль, результаты, предприятие, экономическое развитие, затраты, выручка.

ANNOTATION

In the course of research it is noted that the generalizing financial result of economic activity of the enterprises is profit or loss. Determine the results of the enterprise, comparing the income of the reporting period with the costs incurred to obtain these revenues. It was found that the current conditions of Ukraine necessitate the creation of economic institutions that regulate the relationship of various business entities. The importance of these

processes for agriculture has been studied. They have undergone radical changes. The economic indicators of the enterprise's activity are analyzed and it is established that in the current conditions of market economy the basis of economic development of any enterprise is profit. It is the most important indicator for assessing the production and financial activities of the enterprise and the main indicator of the efficiency of the enterprise, the source of its activities. No less important are the costs that arise as a result of the enterprise. The main problem of accounting for enterprise income in Ukraine is the problem of completeness and timeliness of their reflection in the accounting system. From the company's income, first of all, the revenue from the sale of products (works, services) is underestimated, as a result of which the base for taxation of enterprises with value added tax is significantly narrowed. This problem is quite multifaceted, extremely complex and affects our entire social system, especially the system of government, the tax system and the shadow segment of the economy. Today, the vast majority of domestic enterprises do not fully reflect their own income. The receipt of income creates a basis for self-financing of the enterprise under agreements that are sufficient to cover the costs of the enterprise for the sale of goods and other activities, the implementation of obligations to the budget and the formation of net profit. The main criterion of production was the quality and competitiveness of products. Therefore, regular determination of income and their timely reflection and analysis determines the relevance of this area of research.

Key words: income, profit, results, enterprise, economic development, costs, revenue.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дохід підприємства являє собою один із головних узагальнюючих показників фінансово-господарської діяльності підприємства. Отримання доходів – виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) свідчить про те, що продукція підприємства знайшла свого споживача. Вона відповідає вимогам та попиту ринку за ціною, якістю, іншими технічними функціональними характеристиками та властивостями.

Отримання доходів формує основу для самофінансування підприємства за умови, що їх величина достатня для покриття затрат підприємства з реалізації товарів та інших видів діяльності, здійснення зобов'язань перед бюджетом та формування чистого прибутку.

Величина отриманих доходів характеризує економічну стратегію підприємства з проблем

управління матеріальними ресурсами та витратами, персоналом підприємства й оплатою його праці, податковою, інвестиційною, дивідендною поведінкою підприємства. Регулярне визначення доходів та вчасне їх відображення й аналіз зумовлюють актуальність цього напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Формування щонайкращого доходу підприємств у величинах, потрібних для покриття його щоденних витрат, сплати податків і отримання прибутку, що дає право забезпечити розширене відтворення, є необхідною умовою функціонування будь-якого суб'єкта господарювання. Розвитку теорії і практики формування у бухгалтерському обліку доходів і витрат сприяють праці українських учених: О.С. Бородкіна, Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, Г.Г. Кірейцева, В.Б. Моссаковського і зарубіжних: Т. Джексона, К. Друрі та ін.

Однак, незважаючи на значні наукові напрацювання, недостатньо уваги приділено питанням організації внутрішньогосподарського обліку, аналізу та контролю над витратами у виробничих підрозділах сільськогосподарських підприємств, тому питання формування доходів вимагає особливої уваги і додаткових наукових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною проблемою обліку доходів підприємства в Україні є проблема повноти та своєчасності їх відображення у системі обліку. Ця проблема досить багатопланова, надзвичайно складна й стосується всього нашого суспільного ладу, особливо системи влади, системи оподаткування й тіньового сегмента економіки. Нині переважна більшість вітчизняних підприємств відображає власні доходи неповністю. На думку фахівців, рівень невідображення доходів коливається від 30% до 70%. З доходів підприємства насамперед знижується виручка від реалізації продукції (робіт, послуг), унаслідок чого значно звужується база для оподаткування підприємств податком на додану вартість.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасних умовах економічних відносин у сільському господарстві відбулися значні зміни. Головними критеріями виробництва стали якість і конкурентоспроможність продукції, тому дуже важливим питанням для сільськогосподарських товаровиробників залишилося зниження собівартості виробленої ними продукції.

Питання вдосконалення обліку та правильності одержання доходів та витрат основної діяльності знаходиться у центрі уваги наукових і практичних діячів. Удосконалення методів господарювання висуває нові вимоги до обліку. За останні роки відбулося багато змін у первинному, зведеному, аналітично-

му та синтетичному обліку доходів та витрат. Проте бухгалтерський облік щодо даного питання не може задовольнити всі вимоги, що пред'являються до нього.

У сучасних умовах господарювання одним із найважливіших показників, що характеризує ефективність фінансової діяльності підприємства, є фінансовий результат, тобто прибуток чи збиток. Основною метою діяльності підприємства в умовах глобальних економічних перетворень є одержання максимального прибутку за мінімальних витрат.

Оскільки величина фінансового результату визначає можливість подальшого розвитку підприємства (розширення виробництва, оновлення його основних фондів, упровадження нових прогресивних технологій і т. д.) та створює запас фінансової стійкості, який дає підприємству змогу оперативно реагувати на зміни у ринковій кон'юктурі, то питання зниження собівартості та водночас підвищення прибутковості набувають особливої актуальності в сучасний період ринкових реформ та економічних перетворень [1, с. 46].

Основою для правильного визначення фінансового результату є науково обґрунтована організація та методика його обліку. Принципи, організація й методика обліку, порядок формування облікової політики підприємств України відповідають міжнародним стандартам фінансової звітності, та є низка розбіжностей в окремих концептуальних підходах до визнання фінансових результатів.

П(С)БО 15 «Дохід» визначає доходи як збільшення економічних вигід у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників. Отже, поняття «дохід» із погляду бухгалтерського обліку означає надходження економічних вигід протягом звітного періоду, які виникають у результаті звичайної діяльності підприємства у вигляді виручки від реалізації продукції (товарів, послуг), гонорарів, відсотків, дивідендів тощо. Під бухгалтерським прибутком розуміють різницю між валовим доходом і бухгалтерськими (явними) витратами [2, с. 73].

Розрахований таким чином прибуток перевищує його реальну величину на суму вартості витрат власних ресурсів підприємств (неявних витрат), використаних у своєму виробництві. Їхні розміри можуть бути значними, а їх нарахування може значно впливати на рішення, що приймаються, про доцільність діяльності у даній галузі виробництва. Якщо одержаний прибуток не відшкодовує наявні витрати, то підприємець має вийти з бізнесу, передати свої ресурси і послуги іншому підприємцю. Тому кожне підприємство повинно досягти такого рівня прибутку від виробничо-господарської діяльності, який був би більшим за його економічні витрати.

Чистий економічний прибуток підприємства залишається після відрахування з валового доходу величини економічних витрат. Визначають економічний прибуток як різницю між валовою (сукупною) виручкою (доходом) від реалізації продукції і сумою явних і неявних витрат.

Таким чином, підприємство одержує економічний прибуток, коли його валовий дохід перевищує суму бухгалтерських і неявних витрат. У разі коли валовий дохід рівний економічним витратам, тобто економічний прибуток дорівнює нулю, підприємство одержує нормальний прибуток. Це неявні витрати, зумовлені використанням власних ресурсів підприємства, тобто прибутки, які могли одержати власники, вклавши свої ресурси у краці з усіх інших альтернативних витрат [3, с. 17].

Якщо вважати, що одержання максимального прибутку є основним мотивом діяльності виробника, тоді стане зрозумілим, що будь-яке підприємство буде чутливим до одержання прибутку конкурентами. Усі виробники на ринку досконалої конкуренції купують ресурси за належними цінами, тому кожний із них платитиме рівну суму за рівну кількість будь-якого закупленого ресурсу. Отже, явні витрати втрачених можливостей усіх підприємств галузі на одиницю продукції будуть однаковими. Це положення буде справедливим і для неявних витрат. Бажання кожного виробника не допустити переваг конкурентів призведе галузь до стану, коли жодне з підприємств не матиме односторонніх переваг. Коли одне з підприємств удосконалює технологію і за рахунок цього знижує витрати на одиницю продукції, це є сигналом для інших про можливість більш вигідного альтернативного використання ресурсів, що застосовує виробник, і змушує їх також удосконалювати технологію. У цьому разі віддача від усіх ресурсів, у тому числі і від підприємницького таланту, на будь-якому з підприємств однакова, а економічний прибуток усіх підприємств галузі дорівнює нулю. Нульовий прибуток означає, що у будь-

якого з виробників відсутні мотиви до пошуку інших, більш вигідних альтернативних способів застосування ресурсів, у тому числі і своїх підприємницьких здібностей, а витрати втрачених можливостей використання всіх ресурсів є однаковими на кожному підприємстві.

Важливим етапом аналізу виробничо-фінансової діяльності підприємства є дослідження динамічних змін фінансово-економічних показників, представлених у табл. 1. Розглянувши в динаміці показники ТОВ «Світанок» Тростянецького району Сумської області, відзначаємо, що вони всі мають позитивну тенденцію. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, послуг) у 2020 р. зріс на 107,7%, або в абсолютному виразі на 11,4 млн грн порівняно з базисним роком.

Чистий фінансовий результат діяльності підприємства за три останні роки позитивний, але відсутня тенденція до зростання, це пов'язано зі збільшенням капітальних витрат. Власний капітал зростає за незмінного зареєстрованого капіталу за рахунок прибуткової діяльності товариства.

Поряд зі збільшенням загальної вартості поточної дебіторської заборгованості власні оборотні кошти зростають перш за все за рахунок вартості продукції власного сільськогосподарського виробництва, яка знаходиться на зберіганні.

Загальну валюту балансу підприємства прийнято вважати його стартовою ринковою вартістю за умови, що активи та зобов'язання оцінені відповідно до діючих принципів бухгалтерського обліку та вимог національних і міжнародних стандартів обліку (звітності). На досліджуваному підприємстві валюта балансу зросла на 110,3%, причому структурно: оборотні активи займають близько 25%, а оборотні активи – 75%.

Особливості сільськогосподарського виробництва зумовлюють багатоканальність реалізації його продукції. Це продаж у рахунок державного контракту, торговельним організа-

Таблиця 1
Динаміка основних економічних показників виробничо-фінансової діяльності
ТОВ «Світанок» за 2018–2020 рр.

Показник	Рік			Відхилення 2020 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис грн	10496	18605,7	21907	208,7
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис грн	7956	17832	19825	249,2
Валовий прибуток (збиток), тис грн	3036,9	2091	1414	45,6
Чистий фінансовий результат: прибуток, тис грн	3036,9	2091	1414	46,6
Валюта балансу, тис грн	37779	59753	79438	210,3
Власний капітал, тис грн	24000	24000	24000	100,0
Власні оборотні кошти, тис грн	28052	49641	68033	242,6
Дебіторська заборгованість, тис грн	6563	18545	31225	475,8
Кредиторська заборгованість, тис грн	3333,8	10508	14666	439,9

Джерело: сформовано автором за даними звітності підприємства

ціям, іншим підприємствам за укладеними договорами, через власну торговельну мережу, на колгоспному ринку, через власні підприємства громадського харчування, своїм працівникам у рахунок оплати праці тощо. По кожному із цих каналів є суттєві відмінності як у документальному оформленні, так і в методологічних принципах відображення процесу реалізації, веденні аналітичного обліку, узагальненні його даних, побудові облікових реєстрів, інформаційному забезпеченні звітності [4, с. 23].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Для оцінки фінансового стану підприємства використовують систему показників, які детально і всебічно характеризують фінансово-господарський стан підприємства. Залежно від конкретної мети аналізу можна вибрати відповідну кількість та види показників, які характеризують діяльність підприємства за ознаками: майновий стан; ліквідність та платоспроможність; фінансова стійкість; ділова активність; рентабельність. Перспективним, на нашу думку, є проведення додаткового поглибленого дослідження фінансового стану підприємства з метою виявлення більш наявних та реальних причин погіршення його стану.

Особливостями обліку в сільському господарстві є сезонність виробництва, тому період виробництва не завжди співпадає з періодом отримання продукції. Здійснюючи витрати на

це виробництво, підприємство навіть не введено в тому, коли отримує дохід від своїх вкладень у виробництво продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Poliatykina L.I. Business organization in the agricultural sector. *Economic and law paradigm of modern society*. 2018. № 1. P. 44–49.
2. Осадча Г.Г., Пушкарьова М.В. Облік доходів у системі управління підприємством. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 6. С. 71–75.
3. Моссаковский В. Про перспективи подальшого розвитку бухгалтерського обліку в Україні. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2003. № 6. С. 10–20.
4. Линник В. Облік по-новому: вчимося працювати. *Все про бухгалтерський облік*. 2002. № 52. С. 22–24.

REFERENCES:

1. Poliatykina L.I. (2018) Business organization in the agricultural sector. *Economic and law paradigm of modern society*, vol. 1, pp. 44-49.
2. Osadcha G., Pushkarova M. (2016) The amount of income from the enterprise management system. *Formation of market relations in Ukraine*, vol. 6, pp. 71-75.
3. Mossakovsky V. (2003) On the prospects for further development of accounting in Ukraine. *Accounting and audit*, vol. 6, pp. 10-20.
4. Linnyk V. (2002) Accounting in a new way: we learn to work. *All about accounting*, vol. 52, pp. 22-24.